

مهارت معلّمی

محسن قرائتی

www.ketab.ir

فهرست نویسی پیش از انتشار کتابخانه‌ی ملی ایران:

قراآتی، محسن / ۱۳۲۴.

مهارت معلمی / مؤلف: محسن قراآتی

تهران: مرکز فرهنگی درسهای از قرآن، ۱۳۷۵.

۲۸۸ ص . ISBN 978 - 600 - 5422 - 55 - 2

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا

کتابنامه به صورت زیر نویس

موضوع: معلمان -- اخلاق حرفه‌ای -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام

موضوع: معلمان -- روابط شاگردان -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام

۱۳۹۶ م ۲۵۴ / ۱ BP ۲۹۷ / ۶۵۳ ۴۸۸۳۲۸۵

مهارت معلمی

محسن قراآتی

ناشر:	مرکز فرهنگی درسهای از قرآن
چاپ:	چاپخانه دفتر تبلیغات اسلامی روزه علمیه قم
نوبت چاپ:	۱۳۹۶
شمارگان:	۵۰۰ نسخه
قیمت:	جلد شومیز: ۱۰۰,۰۰۰ ریال جلد سخت: ۱۵۰,۰۰۰ ریال
شابک:	۹۷۸ - ۶۰۰ - ۵۴۲۱ - ۵۵ - ۲

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

مرکز پخش شماره ۱: تهران، تلفن و نمابر ۴ - ۶۶۹۴۶۳۶۳

مرکز پخش شماره ۲: قم، تلفن و نمابر ۳۷۷۴۲۴۷۰ - ۲۵

مرکز پخش شماره ۳: اصفهان، تلفن و نمابر ۲۲۰۵۴۸۵ - ۳۱۱

مرکز پخش شماره ۴: مشهد، تلفن و نمابر ۲۲۴۱۲۸۴ - ۵۱۱

www.Qaraati.ir

فهرست مطالب:

مقدمه ۱۳

فصل اول: ارزش و امتیاز کار معلمی

۱. معلمی شغل نیست؛ عبادت است ۱۶
۲. معلمی یک انتخاب صحیح است ۱۷
۳. معلمی در نگاه معصومین علیهم السلام جایگاه رفیع دارد ۱۸
۴. تربیت کار خداست ۱۹
۵. معلم کار پنج‌گروه از مهندسان را می‌کند ۲۰
۶. معلم با نران‌ترین گوهر هستی سروکار دارد ۲۱
۷. کار روی فکر نرادر، ما، نار است ۲۲
۸. کلاس‌داری را ساده نگذرم ۲۳
۹. معلم ربّانی، هادی و ناجی بشر است ۲۴
۱۰. کار خود را مقدس بدانیم ۲۵
۱۱. تعلیم و تربیت باعث حیات معنوی مخاطب می‌شود ۲۷
۱۲. ارزش علم بیش از هر چیزی است ۲۸

فصل دوم: صفات معلم

۱. سوز و حرص داشته باشد ۳۲
۲. سعه صدر داشته باشد ۳۳
۳. بی‌تکلف باشد ۳۴
۴. مخلص باشد ۳۵
۵. خود را فارغ‌التحصیل نداند ۳۷
۶. توفیقاتش را از خدا بداند ۳۹
۷. باشهامت باشد ۴۱
۸. اعتماد به نفس داشته باشد ۴۳

- ۴۴ ۹. مردمی باشد
- ۴۶ ۱۰. صراحت لهجه داشته باشد
- ۴۷ ۱۱. منصف باشد
- ۴۹ ۱۲. صمیمی و بامحبت باشد
- ۵۱ ۱۳. اهل هدایت و عمل باشد
- ۵۲ ۱۴. آراسته باشد
- ۵۳ ۱۵. اخلاق خوب داشته باشد
- ۵۵ ۱۶. متواضع باشد
- ۵۶ ۱۷. سابقه نیک داشته باشد
- ۵۷ ۱۸. به پست و نام داشته نباشد
- ۵۷ ۱۹. آماده پاسخگویی باشد
- ۵۸ ۲۰. بصیرت و شناخت عمیق داشته باشد
- ۵۹ ۲۱. دلسوز شاگردان باشد
- ۶۰ ۲۲. واقع‌گرا باشد
- ۶۱ ۲۳. صبور باشد
- ۶۲ ۲۴. درد آشنا باشد
- ۶۳ ۲۵. تکلیف‌گرا باشد
- ۶۴ ۲۶. باظرفیت باشد
- ۶۵ ۲۷. منضبط باشد
- ۶۶ ۲۸. عزم قوی داشته باشد
- ۶۷ ۲۹. به هدف ایمان داشته باشد
- ۶۸ ۳۰. عادل باشد
- ۶۹ ۳۱. حامی محرومان باشد
- ۷۱ ۳۲. توکل داشته باشد
- ۷۱ ۳۳. پانشاط باشد

فصل سوم: وظایف معلم

۷۶	۱. آغاز کار با نام خدای متعال
۷۷	۲. عملی بودن درس‌ها
۷۹	۳. شهامت در گفتن «نمی‌دانم»
۸۰	۴. سنت‌پذیر و نوپذیر بودن
۸۱	۵. توجه به راه‌های دعوت
۸۲	۶. توجه به رشد جامع
۸۳	۷. پاسخ به شبهات
۸۴	۸. ایجاد انگیزه
۸۵	۹. هجرت
۸۷	۱۰. آموختن از هر شخصی را چیزی
۸۹	۱۱. تعلیم در هر زمان و مکان
۹۰	۱۲. جبران ضعف‌ها
۹۱	۱۳. همدردی
۹۲	۱۴. ارتباط‌های خصوصی و چهره‌به‌چهره
۹۳	۱۵. هدایت در گرایش و انتخاب رشته
۹۴	۱۶. احترام به همکاران و پیشکسوتان
۹۶	۱۷. نظرخواهی و مشورت
۹۸	۱۸. دادن فرصت تحقیق به مخالف
۹۸	۱۹. توجه به آثار جنبی رفتار
۱۰۰	۲۰. سفارش دلسوزانه و استقبال از پیشنهادها
۱۰۱	۲۱. انتقادپذیری
۱۰۲	۲۲. امیدوار و امیدبخش
۱۰۳	۲۳. قاطعیت در راه حق و نترسیدن از سرزنش‌ها
۱۰۴	۲۴. داشتن حکمت

۲۵. اهل ذکر باشد! ۱۰۶
۲۶. توطئه شناسی ۱۰۷
۲۷. دشمن شناسی ۱۰۸
۲۸. جدی گرفتن هشدارها ۱۱۰
۲۹. سنجش مقدار تأثیر آموزش‌ها (خودآزمایی) ۱۱۱
۳۰. استفاده از همه فرصت‌ها و ظرفیت‌ها ۱۱۲
۳۱. رعایت استاندارد و تعلیم منطقی ۱۱۳
۳۲. قالب سازش، نه قالب‌پذیر ۱۱۳
۳۳. آشنایی با مشکلات دیگران ۱۱۴
۳۴. آشنایی با فرهنگ، پوشش، مخاطبان ۱۱۵

فصل چهارم: پرهیزها (نبایدهای معلمی)

۱. پرهیز از جناح‌بازی و گرایش سبیل ۱۱۸
۲. پرهیز از سوء ظن ۱۱۸
۳. پرهیز از تحریک احساسات دیگران ۱۲۰
۴. پرهیز از ایجاد حساسیت ۱۲۱
۵. پرهیز از مسائل فرعی ۱۲۱
۶. پرهیز از بحث‌های جنجالی ۱۲۴
۷. پرهیز از تبعیض ۱۲۴
۸. پرهیز از بیان مسائل بدیهی و روشن ۱۲۵
۹. پرهیز از زور، تحمیل عقیده و استبداد ۱۲۶
۱۰. پرهیز از کتمان علم ۱۲۷
۱۱. پرهیز از علوم غیرضروری و غیرکاربردی ۱۲۷
۱۲. پرهیز از طرح و برنامه‌های پیچیده دشمن ۱۲۹
۱۳. پرهیز از زرق و برق‌ها و تطمیع مستکبران ۱۳۰
۱۴. پرهیز از وابستگی فکری و فرهنگی ۱۳۱

۱۵.	پرهیز از انحرافها و بدعتها	۱۳۳
۱۶.	پرهیز از تملق	۱۳۴
۱۷.	پرهیز از کم کاری	۱۳۸
۱۸.	پرهیز از عجب و غرور	۱۴۰
۱۹.	پرهیز از علمفروشی نابجا	۱۴۰
۲۰.	پرهیز از مواضع تهمت	۱۴۱
۲۱.	پرهیز از گفتار و رفتار غیرعالمانه و تحلیل های غلط	۱۴۳
۲۲.	پرهیز از گفتگوهای بی نتیجه	۱۴۵
۲۳.	پرهیز از سخنان شعاری و بی پایه	۱۴۶
۲۴.	پرهیز از تکذیب و کار باون علم	۱۴۷
۲۵.	پرهیز از غلو	۱۴۸
۲۶.	پرهیزهای دیگر	۱۵۰

فصل پنجم. مهارت ها و شیوه ها

۱.	بهره گیری از تمثیل	۱۵۴
۲.	کوتاه گویی	۱۵۶
۳.	متنوع گویی	۱۵۷
۴.	دسته بندی مطالب	۱۵۹
۵.	طرفینی کردن کلاس	۱۶۰
۶.	پرسش و پاسخ	۱۶۱
۷.	ارائه الگوها	۱۶۲
۸.	فیش برداری و ارائه نکات ناب	۱۶۵
۹.	داشتن طرح درس و ارائه از روی یادداشت	۱۶۷
۱۰.	تناسب محتوا با قالب ها و حرکات	۱۶۸
۱۱.	تناسب جمله ها و ریتم واژه ها	۱۶۹
۱۲.	رعایت تناسب مکان ها و زمان ها	۱۶۹

۱۷۱.....	۱۳. مستندسازی محتوای دروس
۱۷۲.....	۱۴. معرفی منابع
۱۷۳.....	۱۵. تغافل
۱۷۴.....	۱۶. استفاده از احساسات و عواطف
۱۷۵.....	۱۷. تشویق و توبیخ
۱۷۷.....	۱۸. دقت در عناوین و تیترها
۱۷۸.....	۱۹. آسان گویی
۱۷۹.....	۲۰. توجه و شای
۱۸۰.....	۲۱. ارائه و وزن مباحث
۱۸۲.....	۲۲. بهره‌گیری از داستان
۱۸۴.....	۲۳. خواندن از رود و شسته
۱۸۴.....	۲۴. آموزش غیرمستقیم
۱۸۶.....	۲۵. آموزش تدریجی (اصل تدریج)
۱۸۷.....	۲۶. آموزش مستمر (اصل استمرار)
۱۸۸.....	۲۷. بهره‌گیری از هنر نمایش
۱۹۰.....	۲۸. بیان شیوا و رسا
۱۹۲.....	۲۹. رعایت اختصار
۱۹۳.....	۳۰. تن صدای مناسب
۱۹۴.....	۳۱. هیجان بجا
۱۹۵.....	۳۲. تلقین
۱۹۶.....	۳۳. بیان نعمتها و بیان فرض مخالف
۱۹۹.....	۳۴. بهره‌گیری از بیان جامع و مطلوب
۲۰۰.....	۳۵. توجه به عواطف

فصل ششم: محتوا

۲۰۵.....	۱. ارائه علوم مفید
----------	--------------------

۲۰۶.....	۲. بهره‌گیری از قرآن کریم
۲۰۸.....	۳. بهره‌گیری از روایات
۲۰۹.....	۴. تکیه بر علوم قطعی، نه حدس و گمان
۲۱۰.....	۵. تسلط بر محتوا
۲۱۱.....	۶. بهره‌گیری از استدلال
۲۱۲.....	۷. بالا بردن قدرت تشخیص و بیان معیارها
۲۱۴.....	۸. بیان سخن پاک و طیب
۲۱۶.....	۹. سنجیده‌گری
۲۱۷.....	۱۰. محو بی‌خسی به نماز
۲۱۹.....	۱۱. تعلیم قانون‌گرایی، عایت مقررات
۲۲۱.....	۱۲. توجه به شبهات
۲۲۱.....	۱۳. تناسب محتوا با نیاز
۲۲۲.....	۱۴. بهره‌گیری از تاریخ

فصل ششم مخاطب

۲۲۶.....	۱. شناخت مخاطب
۲۲۷.....	۲. توجه به سطح فکر و اندیشه مخاطب
۲۲۸.....	۳. توجه به آمادگی روحی مخاطب
۲۲۹.....	۴. بررسی ذائقه مخاطب
۲۲۹.....	۵. تکریم مخاطب
۲۳۰.....	۶. نظرخواهی از مخاطب
۲۳۱.....	۷. تفکیک مخاطبین
۲۳۱.....	۸. به دنبال مخاطب رفتن
۲۳۳.....	۹. گوش دادن به حرف‌های مخاطب
۲۳۴.....	۱۰. کم کردن فاصله خود با مخاطب
۲۳۴.....	۱۱. توجه دادن به مقام انسانیت

۱۲. صبوری در برخوردهای غلط ۲۳۶

فصل هشتم: سایر نکات

۱. اصولی در مورد تشویق و توبیخ ۲۴۰
۲. نکاتی در خصوص سؤال کننده و سؤال شونده ۲۴۴
۳. بسیج عمومی برای دعوت به مشترکات ۲۴۶
۴. بیان خاطرات ناب و تجلیل از پیشکسوتان ۲۴۷
۵. چند بهارش به محققین و نویسندگان ۲۴۹
۶. استقلال از مشارکت در کار ۲۵۰
۷. اصالت دادن به تعلیم و تربیت ۲۵۱
۸. نگاه معلمی ، همه ، بیز و در همه جا ۲۵۳
۹. کارهای ویژه در زمان و مکان ویژه ۲۵۳
۱۰. توجه به مسائل جانبی حاصل ۲۵۵
۱۱. فراهم کردن آرامش برای تحسین ۲۵۶
۱۲. توجه به هزینه های آموزشی و فرهنگ ۲۵۷
۱۳. استفاده از تعطیلات ۲۵۷
۱۴. امید همیشگی به تحول و اصلاح ۲۵۸
۱۵. ارائه مطالعات و پژوهش ها ۲۵۹
۱۶. بیان تجارب خود و دیگران ۲۶۱
۱۷. آزادمنشی و آزاداندیشی ۲۶۲
۱۸. سنجش خود با ترازوی قرآن کریم ۲۶۴
۱۹. توجه به آفات علم و پرهیز از آن ۲۶۴
۲۰. برخی دیگر از آفات علم ۲۷۶
۲۱. برخی از تذکرات و نکات کوتاه ۲۷۷

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و صلى الله على محمد و آله الطاهرين و لعنة الله على اعدائهم
اجمعين من الآن الى قيام يوم الدين.

مقدمه

ارزش هر کار وابسته به انگیزه انجام آن است. جراح و چاقوکش، هر دو، شکم را پاره می‌کنند؛ اما چون انگیزه‌شان متفاوت است، ارزش کارشان نیز متفاوت می‌شود.

مسأله انگیزه مخصوص امور فرهنگی، یا تبلیغ و تدریس نیست؛ بلکه داشتن انگیزه یا بی‌انگیزگی، نقش مهمی در انجام امور مختلف دارد.^۱ از جمله مواردی که در صحنه‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی به آن انگیزه می‌دهند و نبود آنها انسان را دچار بی‌انگیزگی می‌کند، عبارت است از:

ایمان به خدا، باور به حساب و کتاب و ثبت و ضبط اعمال، اعتقاد به امدادهای الهی در دنیا و پاداش‌های الهی در آخرت، توجه به زندگی‌نامه ایتابران، ایجاد رقابت بین دوستان با انگیزه یا بی‌انگیزه، بهره‌مندی از تشویقات اجتماعی، آشنایی با زندگی افراد موفق، توجه به نتایج کار و تلقین برکات کار، داشتن همکاران باوفا و پایبندی به نظم و برنامه ریزی، توجه به افکار نیک، نظارت بر امور و کنترل آنها، اهتمام به تفریح و ورزش بهنگام، تلاش برای دسترسی به امکانات و سود بیشتر، توجه به آراستگی و زیبایی، انتخاب حرفه‌های نیاکان، همسینی با دوستان هم‌سلیقه و علاقه‌مند، و بهره‌مندی از محبوبیت و امنیت شغلی.

همچنین می‌توان به این موارد اشاره کرد: درک فضای عاطفی، دیدن آثار عدالت، رعایت تناسب کار با استعدادهای درونی، توجه به توصیه‌های مفید، دریافت جوایز بجا، داشتن الگوهای

۱. این جانب کتابی به نام راهکارهای تقویت انگیزه و نشاط نوشته و در آن به ۱۱۰ عامل ایجاد انگیزه اشاره کرده‌ام.

موفق، بهره‌گیری از مشورت‌های مفید، قائل شدن قداست برای کار، استفاده از هنر و ادبیات، اهتمام به کار گروهی و جمعی، استفاده از آموزش‌های ضمن خدمت، تأمین نیازهای طبیعی، تمرین و کسب تجربه، پرهیز از حرکت در مسیر آرزوها و خیال‌های خام، رعایت انصاف از سوی مدیران و مسئولان و اساتید، پذیرفتن پیشنهادات، پیشگام بودن مسئولین، استقبال مردم، داشتن حسن ظن و امیدواری، آینده‌نگری و...

اگر استاد و مربی بدانند که زحماتشان در سرنوشت ابدی و اخروی انسان‌ها اثر دارد، نگاه لحظه‌ای به کار خود نخواهند داشت؛ بلکه آن را سرمایه‌گذاری در تاریخ خواهند پنداشت. این نگاه به انسان انگیزه می‌دهد.

اگر استاد و شاگرد بدانند که افراد بسیاری با تحمل هجرت‌ها، زحمت‌ها و نداری‌ها به دنبال علم رفته‌اند، انگیزه پیدا می‌کنند؛^۱ اینکه قرآن کریم قصه‌های گوناگونی از تاریخ بزرگان را نقل کرده، برای آن است که انگیزه تلاش را در افراد زیاد کند.

افراد بی‌انگیزه دلالی برای کم‌کار، خود می‌آورند و هر بار بهانه‌ای می‌تراشند؛ مثلاً می‌گویند: مزدمان کم است، یا ما مشورت نمی‌کنند، مدیران بی‌نظم است و خودش کار نمی‌کند، ابزار مناسب نداریم، اختیاراتمان محدود است، یا ما نامی برده نمی‌شود، نظارتی بر کارهایمان نیست، مهارتی به ما نیاموخته‌اند، فلان شخص یا فلان چیز مانع است، این کار با روحیه‌مان سازگار نیست، به پیشنهادات و انتقاداتمان توجهی می‌شود، یا را تحقیر می‌کنند، گرفتاری خانوادگی داریم، و امثال این‌گونه حرف‌ها و دلیل‌ها.

ولی آنچه همه این نواقص را جبران می‌کند، ایمان و توکل به خداست. انسان مؤمن با خود می‌گوید: «اگرچه امروز مردم و مسئولین قدر مرا نمی‌شناسند، اما خداوند نخواهد گذاشت که کار من ضایع شود.» او با توکل و قناعت و صبر و یاد خدا، دل خود را در مقابل انواع بی‌مهری‌هایی که سبب بی‌انگیزگی می‌شود، تسلی می‌دهد.

۱. علامه امینی رحمته‌الله صاحب کتاب *التغذیر* برای پیدا کردن بعضی کتاب‌های موردنیازش به کشورهای متعددی سفر کرد. در سفری که به هندوستان داشت، چون اجازه استفاده از کتاب موردنظرش را جز در صورت نسخه‌برداری پیدا نکرد، مجبور شد شش ماه در آنجا بماند و کتاب را استنساخ کند. همین‌که برگشت، از او پرسیدند: «هوای هند گرم بود یا سرد؟» گفت: «فهمیدم!» او به قدری در تألیف و تحصیل و علم غرق می‌شد که تغییرات اطراف را درک نمی‌کرد.